

DİLSEL ÇEVRE AÇISINDAN İSTANBUL'DA YAŞAYAN UYGURLAR: ZEYTİNBURNU VE SEFAKÖY ÖRNEĞİ

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Sanat GÜLEN*

Geliş Tarihi: 23.11.2023

Kabul Tarihi: 28.05.2024

Öz

Bu makalenin araştırma konusu İstanbul'da (Zeytinburnu ve Sefaköy örneği) yaşayan Uygurların dilsel çevresi ile ilgili olup aynı zamanda bu konuda bilgi edinmek ve katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Dilsel çevre araştırmalarının asıl amacı bir toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik durumunu daha iyi analiz etmek ve açıklığa kavuşturmadır. Son yıllarda İstanbul'un dilsel çevresi ile ilgili yapılan çalışmalarda, İstanbul'da yaşayan Uygurların dilsel varlığından neredeyse hiç bahsedilmemiştir. Oysaki yapılan saha çalışmaları, İstanbul'da belli bir nüfusa sahip Uygurların kendi toplulukları arasında çok ilginç bir dilsel çevre oluşturduğunu gösteriyor. Çünkü kendi ana vatanlarında Uygur Türkçesinin yasaklanması ve dillerinin kullanılmaması, onları yaşam mücadelesi verdiği diğer topraklarda kendi ana dillerini koruma ve yaşatma çabasına sevk etmiştir. Bunların içinde yeni bir dilsel çevre oluşturdukları İstanbul örneği (Zeytinburnu ve Sefaköy örneği) dikkate değerdir. İstanbul örneğindeki Uygurların oluşturduğu Uygur Türkçesi dilsel çevre, Berlin'deki Arapların Arapça çevresi, Bişkek'teki Uygurların Rusça veya Kırgız Türkçesi çevresi, Özbekistan'daki Uygurların Rusça veya Özbek Türkçesi dil çevresinden çok farklı görünmektedir. Aynı zamanda İstanbul örneğindeki Uygurların oluşturduğu dil çevresi, Uygurlar gibi Türkiye'ye göç edip yerleşen Kazak, Kırgız, Özbek gibi diğer Türk toplulukları arasında nadir rastlanan bir durum olarak gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uygurlar, Göç, Dilsel Çevre Analizi, Zeytinburnu, Sefaköy.

THE LINGUISTIC LANDSCAPE STUDY OF UYGHURS RESIDING IN İSTANBUL: THE CASE STUDY OF ZEYTİNBURNU AND SEFAKÖY

Abstract

The research aims to gather information about the linguistic landscape of Uyghurs living in İstanbul, with a focus on the examples of Zeytinburnu and Sefaköy, and to contribute to the field. The primary objective of linguistic landscape research is to better analyze and elucidate the social, cultural, political, and economic conditions of a community. In recent studies on the linguistic landscape of İstanbul, little attention has been given to the linguistic presence of Uyghurs living in the city. However, field studies indicate that Uyghurs with a significant population in İstanbul have formed an intriguing linguistic landscape within their own community. The prohibition of Uyghur language in their homeland and the suppression of their language have compelled them to strive for the preservation and perpetuation of their native language in other lands, creating a unique linguistic environment. The example of İstanbul (the case study of Zeytinburnu and Sefaköy) where they have formed a new linguistic landscape is noteworthy. The Uyghur linguistic landscape in İstanbul differs significantly from that of the Arabic-speaking community in Berlin, the Russian or Kyrgyz linguistic landscape of Uyghurs in Bishkek, and the Russian or Uzbek linguistic environment of Uyghurs in Uzbekistan. Moreover, the linguistic

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: sanat218@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-4004-9549

environment created by Uyghurs in İstanbul appears to be a rare phenomenon among other Turkic communities, such as Kazakhs, Kyrgyz, and Uzbeks, who migrated to and settled in Turkey, resembling a situation rarely encountered among these groups.

Keywords: Uyghurs, Migration, Linguistic Landscape Analysis, Zeytinburnu, Sefaköy.

Giriş

Toplumdilbilim alanının son yıllarda dikkat çekmeye başladığı konulardan biri de dilsel çevre (*Linguistic Landscape*) incelemeleridir. Bu kavram 1997 yılında Landry ve Bourhis'in çalışmasından (Landry, 1997) sonra toplumdilbilimciler arasında yoğun ilgi görmeye başlamıştır. Dilsel çevre çalışmalarının temelinde dilbilim, sosyoloji, hukuk, ekonomi, psikolojiye ait çalışmalar yatmaktadır. Toplumdilbilim alanının araştırma konularından biri olan dilsel çevre incelemeleri, bir toplumun sosyal kültürel, politik ve ekonomik durumunu daha iyi analiz etmek ve açıklığa kavuşturmak için çok önemli rol üstlenmektedir. Bu makalenin araştırma konusu da İstanbul'da (Zeytinburnu ve Sefaköy örneği) yaşayan Uygurların dilsel çevresi ile ilgilidir. İstanbul'un dilsel çevresi ile ilgili yapılan alan çalışmalarını incelediğimizde, Türkçe dışındaki diğer dillerin bu şehirdeki görsel varlığı hakkında epeyce çalışma karşımıza çıkmaktadır (URL-2; Aygen, 2015). Ancak bu çalışmalarda İstanbul'daki Uygurların dil açısından görsel varlığı dikkat çekmemektedir. Neredeyse yok denilecek kadar az bahsedilen Uygurların dilsel çevresi hakkındaki tespitlerin alan çalışması sonucu pek doğruyu yansıtamadığı da gözlemlenmiştir. Bunların arasında Menz'in 2021 tarihli konuyla ilişkin makalesinde Çağdaş Uygur Türkçesi, Türkçe ve Arapça üç dilli yazı içeren bir Uygur restoranının fotoğrafı bulunmaktadır (URL-3). İnal ve diğerlerinin 2021 tarihli araştırmasında ise İstanbul'da yaşayan Uygurların dilsel varlığı ile ilgili tek şu açıklamayı görmekteyiz. "Çin'in Uygur Özerk Bölgesi'ndeki çatışmalardan kaçıp Türkiye'ye yerleşen Türk asıllı Uygurlar ise Türkiye'deki Çince konuşur nüfusunu oluşturmaktadır" (URL-2). Son yıllarda Çin'in bölgedeki artan baskısından dolayı Türkiye'ye kaçıp yerleşen Uygurların Çince'yi iyi bildikleri ve birçok Uygur'un geçim kaynağı olarak ticarete ve iş hayatında Çince'yi kullandıkları doğrudur. Ancak Türkiye'de yaşayan Uygurların dilsel çevresi ile ilgili bu açıklama yeterli bir cevap olmaktan uzaktır. Konuyu açıklığa kavuşturmak için ilk önce Türkiye'ye göç eden Uygurların göç sebepleri ve genel durumlarından bahsetmekte fayda vardır.

1. Tarihten Günümüze Uygurlar

Tahmini 8. yüzyıllar ile 13. yüzyıllar arasında Moğolistan ve Doğu Türkistan coğrafyasında çok büyük tarihî ve kültürel değişimlere imza atan Uygurlar, kendi isimlerini tarih sahnesine yazdırmayı başarmıştır. Uygurlar ve Uygur kelimesinin kökeni, birçok araştırmacının ilgi noktası olmuş ama hâlâ kesin çözüme kavuşmuş değildir. Günümüzde Uygur adı ile anılan iki tane Türk topluluğu vardır. Bunlardan biri Çin'in Kansu bölgesinde yaşamakta olan Sarı Uygurlardır. Peter Golden'e göre Uygur adını muhafaza eden tek topluluk, güçlü bir Moğol ve Tibet etkisinin yanı sıra Çin etkisine maruz kalmış olan ve yaygın bir şekilde Çince konuşan Kansu'daki Uygur kopuntusu soyundan gelenlerin oluşturduğu Budacı "Sarı Uygur/Sarığ Yuğur/Şera-Şira Yoğurlardır (Golden, 2020: 419). Diğer Uygur adını taşıyan topluluk ise Doğu Türkistan¹ sınırları içinde yaşayan Uygurlardır. Genelde Eski Uygurlar ve Eski Uygurca ile isim karışıklığı olmaması açısından, bu bölgede yaşayan Uygurlar ve onların dilleri literatürde Çağdaş Uygurca (Gulcalı, 2016), Modern Uygurca (Engesæth vd., 2009: V-VI), Yeni Uygurca (Neu- Uyghurisch²), Yeni Uygur

¹ Bugünkü resmi adı Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi (新疆维吾尔自治区) dir.

² Bkz. (Friederich, 2002: XVIII).

Türkçesi (Öztürk, 2020) gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurların tekrar Uygur adı ile anılması aslında 1921 yılında Taşkent'te yapılan bir kongre sonucu, Türkistanlı aydınlar ve siyasi kişilerin önerisi üzerine tekrar canlanmıştır (Golden, 2020: 419-420; Karluk, 2017: 180). Bu araştırmada mercek altına alınan Uygurlar ise, ikinci sırada bahsettiğimiz Doğu Türkistan'daki Uygurlar ile ilgilidir. Daha doğrusu Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden (İstanbul, Zeytinburnu ve Sefaköy) Çağdaş Uygurların görüntüsel dil çevresi ile ilgilidir.

2. Çağdaş Uygurca

Çağatay Türkçesi yazı dilinin devamı olan Çağdaş Uygurca Türkologlarca "Doğu Türkçesi" olarak anılır (Tekin ve Ölmez, 2003: 136). Çağdaş Uygur Türkçesinin gerçek konuşur sayısı ile ilgili son yıllara ait güvenilir rakam elimizde yoktur. Ancak daha önceki çalışmalara baktığımızda Çağdaş Uygur Türkçesi, kesin olmamakla beraber genelde 8 ila 11 milyon arası konuşurun ana dili olarak tahmin edilmektedir. Çin'deki Uygur nüfusu ile ilgili açıklanan resmî rakamlara ve Uygur Türkçesi konuşur sayısına, Çin'in politikalarından dolayı güvenilirliği konusunda şüphe ile yaklaşılmalıdır³. Muhafazakâr tahminler, Doğu Türkistan'daki Uygur nüfusunu 8,4 milyon (2000 Çin Halk Cumhuriyeti nüfus sayımına göre) ve Kazakistan'da ek olarak 300.000 nüfus (1993 itibarıyla); Kırgızistan ve Özbekistan'da yaklaşık 90.000 (resmî olarak 1998'de 37.000); Afganistan'da 3.000; ve Moğolistan'da 1.000 (1982 tahminine göre) olarak göstermektedir (Dwyer, 2005: 13). Ayrıca son yıllarda Çin'in artan baskısından dolayı, yukarıda sayılan ülkelerin dışında yine az sayılmayacak kadar Uygur Türkçesi konuşabilen nüfus, başta Türkiye olmak üzere, Suudi Arabistan, Amerika, Kanada, Avustralya, Japonya, Almanya, Hollanda Norveç ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine dağılmıştır.

Çin'in tek kültürlülük eğilimi içinde, Uygur Türkçesi özellikle ilginç bir vaka çalışması teşkil ediyor çünkü bölgesel bir dil olarak Uygur Türkçesi, Çağdaş Uygurların yanı sıra önemli bir yarı-konuşan ve ana dili olmayan ama Uygur Türkçesi konuşan nüfusa sahiptir. Uygur dil politikası, Çin'deki herhangi bir azınlık dili için tartışmasız en az istikrarlı olanıdır (Dwyer, 2005: 12). Çağdaş Uygur Türkçesinin alfabe sistemi geçtiğimiz 100 yıl içerisinde en az üç kereden fazla değişikliğe uğramıştır. 20. yüzyılda Uygurlar Uygur-Arap, Uygur-Kiril ve Uygur-Latin alfabesi⁴ kullanmıştır.⁵ Uygurların aynı zamanda farklı alfabeler kullanmasının ve sıklıkla alfabe değiştirmesinin sebebi, Uygurların bağlı olarak yaşadıkları devletlerin izledikleri politikalarından kaynaklanmaktadır. Günümüzde Doğu Türkistan'daki Uygurlar, Uygur-Arap alfabesinin yanı sıra gayriresmî olarak Uygur Latin alfabesini de kullanmaktadır. Batı Türkistan'daki Uygurlar, Uygur-Kiril alfabesi ile beraber gayriresmî olarak Uygur-Arap alfabesi kullanmaktadır. Türkiye başta olmak üzere Müslüman coğrafyasında ve Batı'da yaşayan Uygur Türklerinin ise yaygın olarak Uygur-Arap alfabesi kullanırken Uygur-Latin alfabesini de kullandığı bilinmektedir (Kaşgarlı, 2021: 11).

Uygurların yazı sistemindeki bu değişimi saha çalışmamızdaki bir Uygur yaşadıkları ile beraber şu şekilde özetler: "Büyük ninem evimizin ihtiyaç listelerini Osmanlıca gibi bir

³ Alptekin'e göre "Doğu Türkistan Türklerinin nüfusu 1950 başlarında 8.000.000 civarındadır (Alptekin, 1981: 215-246). Saray'a göre bugün nüfus 15 milyon civarında olmalıdır (Karabulut, 2005: 39). Gömeç'e göre Doğu Türkistan'daki Türklerin toplam nüfusu 9-10 milyon civarında olmalıdır (Gömeç, 1997: 83). Emir Necipoviç Necip'e göre de nüfus 10 milyon civarındadır (Necip, 1995). İsmail Cengiz'e göre: "% 2,5'lük nüfus artışıyla 1949 yılındaki 8.500.000 kişi, 1991 yılında 24.047.000 kişi olur. Bu sayının % 95'i Türk asıllı olup, 19.860.000 kişi ile Uygur Türkleri ilk sırayı tutarlar" (Cengiz, 1992: 31).

⁴ 1965-1983 yılları arasında bölgede uygulanan Çince Pinyin sistemine uyumlu olarak geliştirilen Latin temelli alfabedir. Fakat kültür devriminden sonra bölgenin ileri gelenleri ve bazı yönetici kesim tarafından pek destek görmemiştir (Abdulla Tehur, 2010: 495-496).

⁵ Ayrıca Doğu Türkistan'daki Uygurlar ile Batı Türkistandaki Uygurların bu değişik alfabeleri uygulama ve kullanma tarihleri paralellik göstermez. Ayrıntılar için Kaşgarlı'nın makalesine bkz. (Kaşgarlı, 2021).

alfabe ile listelerdi, teyzelerim ise Latin alfabesi ile mektuplaşırdı, sonra bana gelince fonetikleşmiş Arap alfabesine geçtik. Böyle olunca ben ne ninemin yazdıklarından anlayabilirdim ne de teyzelerimi, tabii onlar da benim yazdıklarımından hiçbir şey anlamıyordu. Sonraki yıllarda kapılar açılınca (Çin'in Açık Kapı politikası süreci) Sovyetlerden gelen akrabalarımız ve onların çocukları Kiril alfabesi ile bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Bu sefer hepimiz birbirimizi anlamakta zorlandık”.

Uygur Özerk Bölgesi'ndeki eğitim sistemi 2003 yılına kadar Uygur Türkçesi, Çince, Kazak Türkçesi, Moğolca ile eğitim yapan kurumlardan oluşuyordu (Karluk, 2017: 193). Bu süreçte kadar bölgede Çağdaş Uygur Türkçesi eğitim sistemi yuvadan üniversiteye kadar her aşamada artışı ve eksisi ile sistemli bir şekilde ilerliyordu. Bölgede Uygur Türkçesi görsel dil çevresi olarak her yerde karşımıza çıkabiliyordu. Yol işaretleri, tabelalar, reklam panoları, ticari göstergeler, bildiri, duyuru vs. daha doğrusu yazı karakteri görebileceğimiz çoğu yerde Çince ile beraber hatta tek başına kullanılıyordu. Basın-yayın kuruluşları, kitap evleri, Uygur Türkçesi radyo-televiyonu gibi gündelik hayatı etkileyebilecek her aşamada Uygur Türkçesi görülür ve dinlenirdi. 2003'ten sonra okullara çift dil eğitimi (Uygur Türkçesi ve Çince) uygulamasının başlatılması ile yavaş yavaş Uygur Türkçesinin kaldırılmasına yönelik eylemler gün geçtikçe sistematik ve hızlı bir şekilde gerçekleştirildi. İşin ilginç tarafı Uygur Türkçesi Doğu Türkistan bölgesinde bir lingua franca diyebileceğimiz çok önemli dillerden biri idi, üstelik Uygur Türkçesi kendi yazı sistemi gelişmiş, Çin sınırları içinde itibarlı diller statüsüne girebilen az sayıdaki azınlık dillerinden biri sayılırdı. Çünkü Çin'de herhangi bir dilin itibar kazanması için yazı sisteminin varlığı veya yokluğu, bir ulustaki belirli bir azınlık dilinin prestijinde ve nihai başarısında orantısız olarak büyük bir rol oynardı. Bunun bir göstergesi olarak Çin para birimi Yuan üzerine basılmış “Çin Halk Bankası” yazısı Çince karakterler haricinde Uygur Türkçesi, Moğolca, Tibetçe ve Zhuang dillerinden ibaret dört farklı yazı sisteminde yazılmaktadır. Çin para birimi üzerinde bulunan, sadece dört azınlık dilinden biri olan Uygur Türkçesi yazı işaretlerinin varlığı aslında Uygur yazısının yüksek itibarının bir göstergesidir. Ayrıca iki Yuan banknotu üzerinde Uygurları temsil eden bir Uygur kız figürü de bulunmaktadır (Dwyer, 2005: 15). Aşağıda bahsedilen Çin parası üzerindeki işaretleri görebiliriz:

Görsel 1: İki yuan banknotu üzerindeki Uygur kız figürü

Görsel 2: Yüz Yuan banknotu üzerindeki Uygurca yazı

Bir zamanlar Çağatay Türkçesi Orta Asya'da nasıl ortak dil olarak kullanılıyorsa Çağdaş Uygur Türkçesi de Doğu Türkistan bölgesinde ortak bir dil idi.⁶ Ama ne yazık ki bugün Uygurlar kendi dilleri ve yazılarını koruma, devam ettirme, geliştirme ve kullanma konusunda çok kritik bir süreci yaşamaktadırlar. Çağdaş Uygur Türkçesi belki de bir kırılma noktası diyebileceğimiz büyük bir değişimin eşliğindedir. Çağdaş Uygur Türkçesinin gün

⁶ Uygurca Gobi Çölü'nün batısında ve Pamir Dağları'nın doğusunda Han (汉族) olmayan yaklaşık 2 milyon insan için ortak dildir. Bu halklar arasında Tunguz Sibes; Iranic Wakhi ve Sarikoli (son ikisi resmî olarak yanlış bir şekilde “Tacikler” olarak adlandırılmıştır); Moğol Dagurları hatta Xinjiang'daki Ruslar da vardır. Sincan'daki sayısal olarak daha küçük bazı etnik azınlıklar, Uygurca'yı ilk dilleri olarak da kullanıyor. Bunlar arasında Tatarlar, Özbekler; Akto Türkleri (resmî olarak Kırgızlar); ve Eynus (exonymik olarak Abdallar), Dolans ve Loptuq (exonymik olarak Lopliks) gibi Uygur etnik adı altında toplanan bazı gruplar da mevcuttur. Xinjiang'daki Kazaklar (1,25 milyon kişi) ve Kırgızlar (0,16 milyon kişi) gibi büyük azınlıklar bile, özellikle Uygur bölgelerinde veya yakınında ikamet edenler, genellikle Uygurca'yı ikinci veya üçüncü dil olarak bilirler (Dwyer, 2005: 13).

geçtikçe kullanım alanının daralması, daha doğrusu politik nedenlerle, Uygur bölgesinde eğitim dili olarak yasaklanması, gitgide Uygur Türkçesiyle yayın yapan basın-yayın kuruluşlarının ortadan kaldırılması çok üzücü bir durumdur. Şu an Doğu Türkistan bölgesinde Uygurların eskisi gibi kendi dillerini kullanma ve geliştirme imkânları yoktur. Anlaşılan şu ki bölgedeki Çağdaş Uygur Türkçesinin geleceği konusunda çok iyimser bir tahminde bulunmak zor gözüküyor. İleride ne olacağını zaman bize gösterecektir. Ayrıca Çin'in terörü azaltma bahaneleri altında tek dil, tek kültürlülük ile ilgili çabalarına ünlü dilbilimci David Crystal'in şu yorumlarını aktarmak yerinde olacaktır. Crystal'a göre dünyadaki tek dilli büyük ülkelerin hepsi iç savaş yaşamış ve yirminci yüzyılın sonlarında dünyanın savaş hâlinde olan bölgeleri düşünüldüğünde bunların ağırlıklı olarak tek dilli ülkeler olması çarpıcıdır. Kısacası, hangi dil olursa olsun ortak bir dili paylaşmanın barış getireceği efsaneden ibarettir (Crystal, 2015: 41-42).

Fakat konumuza geri döndüğümüzde bölgede Çağdaş Uygur Türkçesi ile ilgili yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen Çin sınırları dışında, farklı demokratik ülkelerde yaşayan belli sayıdaki Uygur Türkçesi konuşan nüfus olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir. Asıl onların Çağdaş Uygurca ile ilgili izleyeceği yol ve tutumları, Çağdaş Uygur Türkçesinin varlığını koruması açısından çok ilginç örnekler teşkil edebilir. Araştırma konusu olarak seçtiğimiz Türkiye'deki göçmen Uygurların görsel dil çevresi tam olarak bu tür örneklerin başında gelir ve Çağdaş Uygur Türkçesinin korunması açısından epey umut vericidir.

3. Türkiye'ye Yerleşen Uygurların Kısa Göç Tarihi ve Genel Bilgileri

Genelde göç sebeplerinin başında kendi topraklarındaki olumsuz koşullardan kurtulup daha iyi bir yaşam arama çabası gelir. Elbette göçün sebepleri, mekân ve zamana göre değişiklik gösterir. Geçen yüzyılda Doğu Türkistan'da gerçekleşen göç haritasına bakarsak, 1933 ve 1944 yıllarında iki kez bağımsızlığını ilan eden devletlerin kısa sürede ortadan kaldırılması, daha sonra bölgenin Çin hâkimiyeti altına girmesi sonucu birçok Uygur, Kazak, Kırgız gibi Türk asıllı halklar, siyasi sebeplerden dolayı, bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır⁷. Bu göç dalgası ilk önce 1949 ve 1960'lı yıllarında iki dalga şeklinde gerçekleşmiştir. O dönem Türkiye'ye iltica eden göçmenler, öncelikle İstanbul'da üç ayrı noktada misafirhanelerde geçici süre (1-2 sene gibi) tutulmuşlardır. Bunlar Tuzla, Sirkeci ve Zeytinburnu misafirhaneleridir. Ardından yasal olarak bu göçmenlerin yerleştirilecekleri yerler belirlenerek dağıtımları yapılmıştır. Kayseri, Niğde, Aksaray, Manisa-Salihli gibi illerde arazi ve ev verilmek suretiyle iskanlı göçmen olarak yerleştirilmişlerdir (Çakırcı, 2015: 67).

1951-1952 yıllarında Doğu Türkistanlı göçmenler, ulaştıkları diğer ara ülke Pakistan üzerinden resmi kanallarla Türkiye'ye gelmek istemiş ve birtakım görüşmeler sonucunda Doğu Türkistan'dan Hindistan'a iltica eden 350 kişi ve bunlardan başka Hindistan, Pakistan ve Arabistan'a sığınmış olan 5000 kişiden 1500'i olmak üzere toplam 1830 Türk asıllı kişinin Türkiye'ye göçmen olarak kabulleri 13.03.1952 tarihinde onaylanmıştır. Bu göçmenlerin çoğu kendi istekleri üzere İstanbul'un Zeytinburnu bölgesine yerleşmişlerdir. Bu göçün ardından 1952- 1960 aralarında 500 kadar göçmen kendi imkânlarıyla Türkiye'ye gelmiş. Bu göçmenlerden 160 hane Niğde'ye, 63 hane Konya'ya, 100 hane Kayseri'ye, 56 hane Aksaray'a ve 150 hane de Manisa Salihli'ye yerleştirilmiştir (Güldeş, 2008: 8; Amuti, 2019: 42).

1980-1990'lere gelince Çin'in Açık Kapı Politikası (Çin ekonomisini güçlendirmek için yabancı yatırımcıları teşvik etme amacıyla uyguladığı politika) neticesinde, bölgede siyasi açıdan bir gevşeme meydana gelmiştir. Bu süreçte ülkeden giriş çıkışlara daha kolay izin

⁷ Özellikle 1949 yılında bölgenin Çin hâkimiyeti altına girmesi sonucu binlerce Uygur, Kazak ve Kırgız Hindistan, Pakistan ve Afganistan gibi coğrafi açıdan kendilerine daha yakın olan komşu ülkelere göç etmiştir. Daha sonra farklı sebeplerden dolayı Türkiye'ye yerleşmiştir.

verilmesi sonucu, birçok Uygur nüfusunun göç ettiğini gözlemleyebiliyoruz. 2000'li yıllardan sonra da bölgeden belli sayıdaki Uygur nüfusunun göçünü gözlemleyebiliriz. Ama 1990'lardan sonraki göç dalgası eskilere göre birçok açıdan farklılık göstermektedir. Özellikle 1990'lardan sonra Uygur göçünün daha fazla Avrupa, Amerika gibi demokratik ellere doğru yöneldiği anlaşılmaktadır. Fakat konumuz Türkiye'deki Uygurların Uygur Türkçesi kullanımı ile ilgili olduğu için Uygurların göç durumu ile ilgili bilgileri bunlarla sınırlandırıyoruz.

Türkiye 1950'lerden sonra, Asya ve Orta Asya'dan gelen Türk kökenli göçmenlerin hedef ülkesi konumuna geldiği herkesçe bilinmektedir. Aynı şekilde Türkiye'ye göç eden Uygurların sayısı da oldukça fazladır. 26 Aralık 2021 tarihli Anadolu Ajansı'nın yayınladığı resmî rakamlara göre Türkiye'deki Uygurların nüfusu şu an yaklaşık 43 bin civarındadır.⁸

Uygurların Türkiye'de toplu olarak yoğun yaşadığı şehirlerin başında İstanbul gelir. Bundan başka toplu olarak Kayseri, Ankara, Konya, Bursa, İzmir ve Adana gibi şehirlerde de yaşamaktadırlar. İstanbul'da yaşamakta olan Uygurlar çoğunlukla toplu şekilde Zeytinburnu, Sefaköy merkez olarak İstanbul'un birçok semtine⁹ yerleşmişlerdir. İstanbul'dakilerin çoğu ticaretle uğraşırken Ankara'dakilerin büyük kısmı ise devlet memuru, Kayseri'dekiler ise işçi, esnaf veya memurdur. Türkiye'deki Uygurların büyük çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır. Bu yüzden hayvancılık ve tarımcılıkla meşgul olanlar yok denecek kadar az sayıdadır (Amuti, 2019: 44).

4. Türkiye'deki Uygurlar ve Uygur Türkçesi Dilsel Çevresi

Türkiye'de yaşayan Uygur göçmenlerin kullandıkları dil ve dilsel çevresi konusunun çok araştırılan bir konu olmadığı görülmektedir. 2021 tarihli bir çalışmada Türkiye'deki Uygurların diliyle ilgili "Türkiye'de Çince konuşan topluluk" olarak nitelendirilmiştir (URL-2). Bizim kanımızca bu tespit doğru değildir. Doğu Türkistan'dan gelen Uygur göçmenlerin genelde Çince'yi bildikleri doğrudur. Ama bu onların iletişim dilinin Çince olduğu anlamına gelmez. Son 20 yıldan beri Çin'in çeşitli Azınlık Eğitim Politikası sonucunda Çince dilli Uygurların sayısının arttığı bir gerçektir. Dolayısıyla Uygur aydın kesimi içinde, Uygur dili kullanımı açısından Minkaomin¹⁰ (Uygurca konuşur), Minkaohan¹¹ (Çince'ye hâkim ama genelde Uygur Türkçesini de bilir. Duruma göre Uygur Türkçesi veya Çince konuşur), Neigaosheng¹² (Uygur Türkçesi ve Çince konuşur) ve Çin dilli Uygurlar¹³ (Çince konuşur) olarak yeni guruplar ortaya çıkmıştır (Karluk, 2017: 177). Fakat toplum içinde son yıllara kadar Uygur Türkçesi konuşur sayısının çoğunluk olduğu da gözardı edilemeyecek önemli bir durumdur.

İstanbulda Uygurların en yoğun yaşadığı iki önemli semt yani Zeytinburnu ve Sefaköy'de yaptığımız alan çalışmasında elde ettiğimiz veriler de bizim düşüncemizi kanıtlar niteliktedir. Çalışma yapılan İstanbul ili Zeytinburnu ve Sefaköy ilçelerinde gözlemlediğimiz

⁸ 26 Aralık 2021 tarihli Anadolu Ajansı'nın yayınladığı haber şu şekildedir: "İçişleri Bakanlığı verilerine göre, "yasal kalış hakkı" kapsamında Türkiye'de -19 bin 328 Uygur Türkü yaşıyor- 17 bin 997 Uygur Türkünün ise "süresiz kalış hakkı" tanıyan uzun dönem ikamet izni bulunuyor. 2002 öncesinde -325 Uygur Türkü vatandaş olurken, 2002 sonrasında ise- 5 bin 836 Uygur Türkü istisnai vatandaşlık kapsamında Türk vatandaşı oldu (URL-1).

⁹ İstanbul'daki Uygurlar Zeytinburnu ve Sefaköy'de toplu yerleşmenin dışında Çapa, Merter, Güngören, Beylikdüzü, Başakşehir, Silivri Selimpaşa gibi farklı bölgelerde de dağınık şekilde yaşamaktadır.

¹⁰ Uygurca ana dil okullarından mezun olan Uygurca üniversite sınavlarına katılan Uygurca konuşan topluluktur.

¹¹ Uygur asıllı ama Çince okullarda okumuş ve üniversite sınavlarını Çince vermiş olan Uygurlardır. Genelde aile yapılarından dolayı çoğunluk Uygurca'yı bilir, Çince'ye de hâkimdir.

¹² Bu projeye dâhil edilenler, genellikle en başarılı, çalışkan veya istekli, seçilmiş ortaokul öğrencileridir. Seçildikten sonra Çin'in doğusundaki gelişmiş veya kalkınmış kıyı kentlerdeki liselerde yatılı olarak Çince öğrenim görürler. Ayrıntılar için bkz. (Karluk, 2017: 190).

¹³ Çin dili ve kültürü ile eğitim-öğretim yapan kurumlardan mezun olan Uygurlar. Kendilerini Çince daha rahat ifade eder. Uygurca yerine Çince konuşmayı tercih ederler (Karluk, 2017: 193).

durum, Uygurların çoğunun evlerinde kendi yerel dillerini kullanırken kamusal alanda Türkiye Türkçesi kullanarak iki dilli bir yaşam sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Türkiye'deki Uygurlar Çince'yi daha çok ticaret amaçlı, iş olanakları çerçevesinde tercih ettikleri rahatlıkla gözlemlenebilir. Türkiye'deki Uygur göçmenlerinin sosyal hayatı ile ilgili yapılan bir diğer araştırmada, Uygurların toplu olarak yaşadığı bir bölgede yapılan anket sonuçları, Türkiye'de yaşayan Uygurların gündelik yaşamın her bölümünde Uygurca kullanmasa da %90 civarında ana dillerine hâkim olduklarını ve kullanabilecek ortam olduğunda kendi ana dillerinde iletişim kurduklarını göstermektedir.¹⁴ Aynı zamanda İstanbul'da Uygurların yoğun olarak yaşadığı iki bölge, Zeytinburnu ve Sefaköy'deki Uygurların görsel dil çevresi ile ilgili belgeler yani Çağdaş Uygur Türkçesi tabelalar, sokaklara yapıştırılan reklamlar, ürünler üzerindeki Çağdaş Uygur Türkçesi etiketler, Çağdaş Uygur Türkçesi kitap evleri, Çağdaş Uygur Türkçesi eğitim dili olan yuvalar, Çağdaş Uygur Türkçesi duyurular, Çağdaş Uygur Türkçesi basılan kitaplar ve yayınevleri gibi birçok işaretler, Çağdaş Uygur Türkçesinin Türkiye'de yaşayan Uygurlar arasında hâlâ canlı tutulduğunun bir kanıtıdır. Çağımızda günlük yaşamımızın ayrılmaz bir parçası olan bu görsel nesnelere, aynı zamanda göç ederek buraya yerleşen Uygur Türklerinin kendini görünür kılması ve belli etmesindeki çok önemli unsurlardır.

Shohamy, bir dilin kamusal alanda bulunmasının veya yokluğunun dillerin önemi, gücü, statüsü, başka dillerle veya kişilerle olan ilişkisi hakkında sembolik mesajlar ilettiğini belirtmektedir (Shohamy, 2006'dan akt. Karadağ, 2021: 28). Aşağıda alan çalışmamızdaki İstanbul'un seçilmiş iki bölgesinde bulunan Uygur Türkçesi görsellerden bazılarını yer verilmiştir.

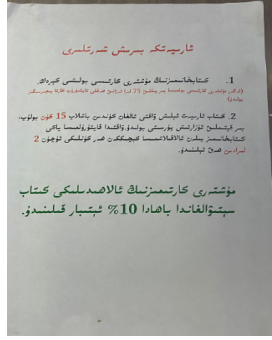

Görsel 3: Zeytinburnu'nda takvim üzerine yapılan bir kuyumcu reklamı. Reklamda içerik olarak sadece Çağdaş Uygur Türkçesi Arap harfli yazı bulunmaktadır. En altta facebook ve instagram hesapları Çağdaş Uygur Türkçesi latin alfabesi ile verilmiştir.

Görsel 4: Sefaköy'deki bir kitapçı rafları. Raflarda sadece Arap harfli Çağdaş Uygurca yazılmış kitaplar bulunmaktadır.

14 Remzi Ataman tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde, Kayseri'de yaşayan Uygurların dili konusunda anket çalışması yapılmıştır. Anket sonucu şu şekilde açıklanmaktadır. "Uygur Türkçesi göçmen grup tarafından gündelik yaşamın her bölümünde kullanılsa da hemen hemen her üyesi tarafından bilinmektedir. Anket sonuçlarından da anlaşılacağı gibi grubun %90.3 Uygur Türkçe'sini bildiğini, %9.7'si ise bilmediğini belirtmiştir. Uygur Türkçesini bilmeyenlerin bir kısmının Uygur Türkleri ile evlilik yapmış Türkiyeli Türklerden olduğu da dikkate alındığında dil bilme oranının oldukça yüksek olduğu söylenebilecektir (Ataman, 2006: 197).

Görsel 5: Sefaköydeki Uygurca kütüphanede bulunan "kitap ödünç alma" şartlarını anlatan Çağdaş Uygurca bir duyuru.

Görsel 6: Reklam amaçlı kullanılan bir poşet. Üzerinde Çağdaş Uygurca ve Türkçe yazı bulunmaktadır.

Halka yönelik tabelalar üzerine araştırmalar dilsel çevre (linguistic landscape) analizi olarak adlandırılmaktadır. Tabelalarda farklı dillerin kullanılması farklı dillerin gücünü, durumunu ve ekonomik önemini yansıtmaktadır. Kress (1993: 174) tüm kamu işaretlerinin arkasında farklı anlamlar olduğunu, dolayısıyla eleştirel okunmaları gerektiğine değinmektedir (Karadağ, 2021: 28).

Saha çalışması yaptığımız Zeytinburnu ve Sefaköy örneklerinde Uygurlar tarafından oluşturulan çeşitli tabelaları, logoları ve işaretleri genelde sadece Uygurlar bilir ve kullanır.¹⁵ Zeytinburnu ve Sefaköy'deki Uygurca yazı ve işaretler, Neukölln'deki Arapça tabelalar gibi Uygurlar tarafından oluşturulmuş ve Uygurlar için yapılmıştır: Berlin'de Arapça'yı genelde sadece Araplar bilir çünkü Berlin'deki Arapların oluşturduğu bu işaretler, orada Almanca bilmeyen Araplara dil açısından kolaylık sağlamak için yapılmıştır. İstanbul'daki Uygurca tabelaları da sadece Uygurlar bilir. Zeytinburnu'nda da en az yarım asırdır çok sayıda Kazak yaşıyor, yakın zamanda çok sayıda Afgan da gelmiştir ama Arap harfli Uygur işaretlerinin dili onlar için tanıdık değildir ve anlamazlar. Burada ilginç veya farklı olan şu ki Neukölln'deki Arapların çoğu Almanca bilmiyor veya henüz Almanca bilmiyor dolayısıyla böyle bir ihtiyaç doğmuştur ve koşul sağlanmıştır ancak Zeytinburnu ve Sefaköy'de yaşayan Uygurlar özellikle Türkiye Türkçesi ve Uygur Türkçesinin akraba dil olması sebebiyle Türkiye Türkçesini anlıyorlar. Ayrıca Doğu Türkistan'dan göç eden Uygurlar Çince'nin Latin harfli Pinyin sistemine alışık oldukları için Latin harfli yazılan Türkçe işaretleri anlaması bakımından da zorluk çekmezler. Bunun aksine diğer yerlerdeki Uygurlar bu şekilde davranmıyor gibi görünmektedir: Örneğin Bişkek'teki Uygur restoranları etnik kimliklerini Uygur Türkçesi ile değil Rusça veya Kırgız Türkçesi ile ifade ederler. Bu, şu anda oldukça nadir görülen bir durum gibi görünüyor. Aşağıda İstanbul'un bu iki yerleşim bölgesinden derlenen Uygur Türkçesi tabela ve işaretlere yer verilmiştir.

Görsel 7: Sefaköyde çekilen kitapevi ve kırtasiye önündeki tabela. Türkiye Türkçesi ve Uygur Türkçesi olarak iki dildir.

Görsel 8: Sefaköyde çekilen bir yemek evi camına yapıştirılan Çağdaş Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi logo işareti.

¹⁵ Aşağıdaki görseller bunu destekler niteliktedir.

Görsel 9: Sefaköyde çekilen Uyghur İlim ve Medeniyet Araştırmaları Vakfı tabelası. Üzerinde Uyghur Türkçesi, Türkiye Türkçesi, İngilizce ve Arapça şeklinde 4 çeşit yazı bulunmaktadır.

Görsel 10: Sefaköyde çekilen kapıya yapıştırılan reklam panosu.

Görsel 11: Sefaköydeki bir restoranda çekilen duyuru yazısı.

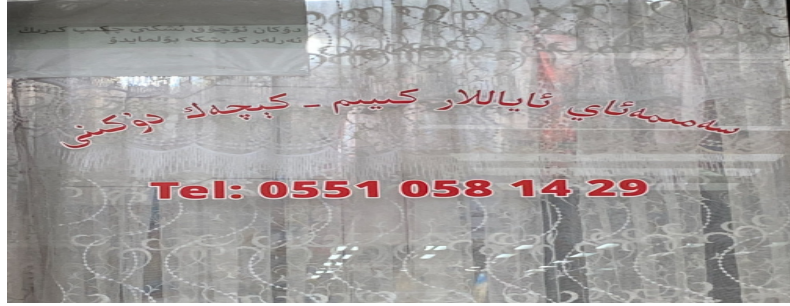
Görsel 12: Sefaköyde çekilmiştir. Bir sokak duvarındaki yapıştırılmış Türkiye Türkçesi ve Çağdaş Uyghur Türkçesi ile yazılmış su satış reklamı. Üzerinde sadece Arap harfli yön gösterme işareti. İşaretle dükkanın yerini göstermektedir. Çağdaş Uyghur Türkçesi bulunmaktadır.

Görsel 13: Sefaköyde sokak duvarlarına yapıştırılmış su satış reklamı. Üzerinde sadece Arap harfli yön gösterme işareti. İşaretle dükkanın yerini göstermektedir. Çağdaş Uyghur Türkçesi bulunmaktadır.

Görsel 14: Sefaköyde dükkan kapısına yapıştırılmış reklamlar. Türkiye Türkçesi ve Uyghur Türkçesi iki dildir.

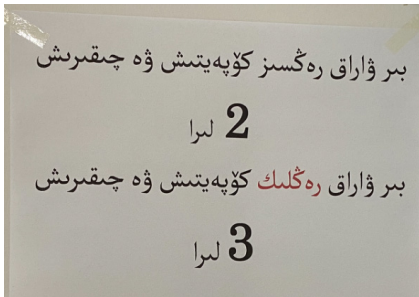
Görsel 15: Sefaköyde bir kadın terzi dükkânı. Üzerinde sadece Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi bulunmaktadır.

Görsel 16: Sefaköyde bir servis dükkânının içi. Dükkânda sadece Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile “uçak bileti satmak, telefon alıp satmak” yazısı bulunmaktadır.

Görsel 17: Sefaköyde çekilen bir taşıma servis reklamı. Üzerinde Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile İngilizce bulunmaktadır.

Görsel 18: Sefaköydeki bir fotokopi dükkânı içinde çekilen bilgilendirme yazısı. Yazı Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile İngilizce bulunmaktadır.

Görsel 19: Sefaköydeki bir sokakta çekilen reklam yazıları. Üzerinde sadece Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi bilgileri vardır.

Görsel 20: Üzerinde Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ve Türkçesi bulunan restoran reklamı.

Görsel 21: Üzerinde Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi bulunan restoran tabelası.

Görsel 22: Sefaköydeki bir dükkân önu bilgilendirme yazısı. Üzerinde ağırlıklı olarak Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi bulunmaktadır.

Görsel 23: Sefaköyde çekilen reklam yazıları. İlk foto üzerinde sadece Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü fotoda Türkiye Türkçesi de vardır.

Görsel 24: Sefaköyde çekilen dükkân önu reklamları. Yapılacak işlemler sadece Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile yazılmıştır.

Görsel 25: Sefaköyde çekilen dükkân önü reklamları. Yapılacak işlemler Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi yazılmıştır.

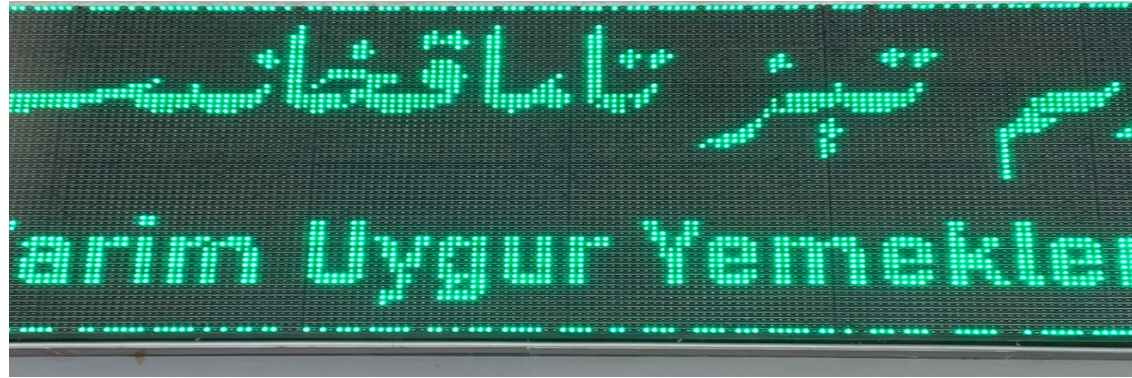
Görsel 26: Sefaköydeki bir yuva ön kapısı görüntüsü. Yuvarın duvarlarına kaplanan yazı sadece Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile yazılmıştır.

Görsel 27: Sefaköydeki bir dondurmacı dükkân önü. Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi iki dillidir.

Görsel 28: Sefaköydeki bir market önü reklamları. Türkiye Türkçesi ve Uygur Türkçesi iki dillidir.

Görsel 29: Sefaköyde bulunan bir yemekhane dijital reklam panosudur. Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi iki dillidir.

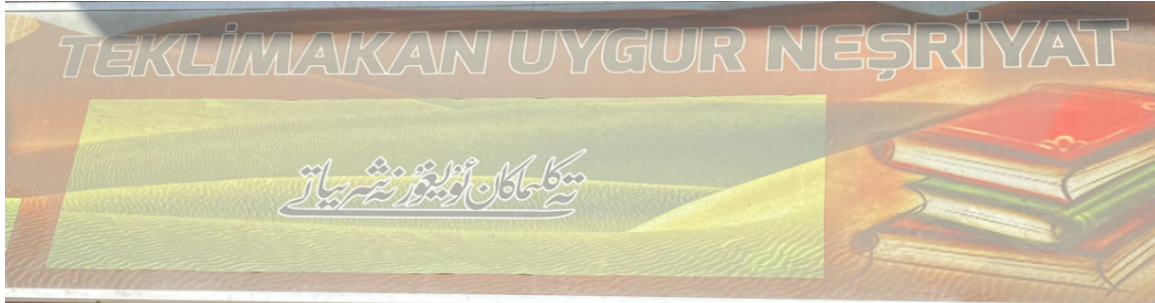
Görsel 30: Zeytinburnu'nda bulunan bir yemekhane tabelasıdır. Tabelada "dar sokak Uygur tatları/yemekleri" anlamına gelen "Tar Koça Uygulezzetleri" fonetikleşmiş Uygur Arap alfabesi ve Türk alfabesi ile yazılmıştır.

Görsel 31: Zeytinburnunda bulunan bir vakıf tabelası. Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile Türkiye Türkçesi bulunmaktadır.

Görsel 32: Zeytinburnunda bulunan bir güzellik salonu tabelası. Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile Türkiye Türkçesi bulunmaktadır.

Görsel 33: Zeytinburnunda bulunan bir kitapevi tabelasıdır. Arap harfli Çağdaş Uygur Türkçesi ile Türkiye Türkçesi bulunmaktadır.

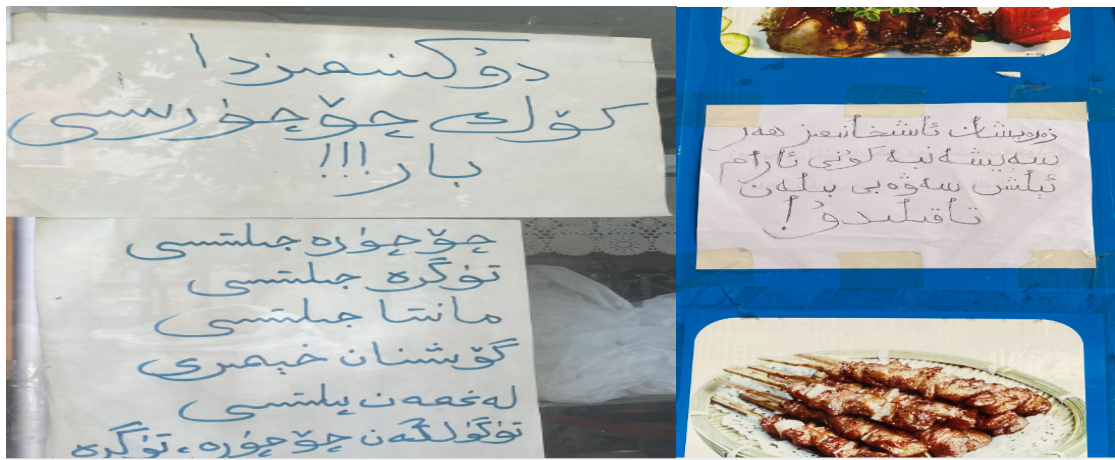
Görsel 34: Zeytinburnunda bulunan bir market önü. Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi iki dildir.

Görsel 35: Sefaköydeki bir dükkân önü. Türkiye Türkçesi ve Uygur Türkçesi yazılmıştır.

Görsel 36: Sefaköy'deki bir dükkân öny. Türkçe ve Uygurca yazılmıştır.

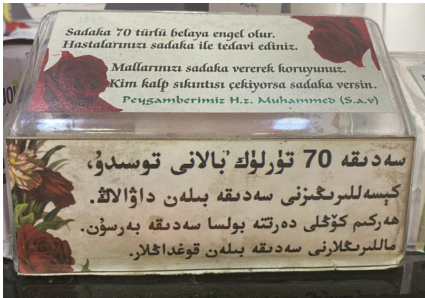

Görsel 37: İlk görsel Zeytinburnu'nda bulunan bir market önündeki Uygur Arap alfabesi ile yazılmış duyurudur. İkinci ise Sefaköy'de çekilmiş restoran duvarı önüne yapıştırılmış Uygur Türkçesi bir yazıdır.

Görsel 38: Görsel 36'dan sonraki görseller ürünler üzerinde kullanılan Çağdaş Uygur Türkçesi etiketleridir.

Görsel 39: Zeytinburnu'nda bir dükkân içinde çekilen sadaka verme kutusu üzerine yazılan Türkiye Türkçesi ve Uygur Türkçesi iki dilli yazı.

Görsel 40: Sefaköyde çekilmiş bir restoran önü. Yazılarda Türkiye Türkçesi ve Uygur Türkçesi kullanılmıştır.

Türkiye'nin ülke politikası, henüz Uygurları resmî dille desteklemiyor olsa da sosyal, kültürel ve bazı politik aktiviteleri yapmalarına müsaade edilmektedir. Dernekleri aracılığıyla yaptıkları sempozyum, seminer, kutlama gibi aktiviteleri sayesinde Zeytinburnu Belediyesince ve aktivitelerin ulaştığı çevrelerce duyulmaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuş önemli bir sayıda kitle oldukları için de belediye seçmen kitlesi olarak bu gruba önem vermekte ve bu grubun aktiviteleri için mekân tahsisi de yapmaktadır (Çakırer Özservet, 2015: 72).

Hiçbir toplum dilini, kültürünü ve sonucunda kendi kimliğini kaybetmek istemezler. Bu durum karşısında eğer kötü gidişe dur demek isteniyorsa ilk önce kendi dilini çocuklarına öğretmeleri ve bu dili daha fazla nesle aktaramıyorsa, günlük hayatlarında farklı alanlarda kullanımdan çıkartmaya başladığı zaman maalesef dilleri, akabinde kültürleri ve kendi öz benlikleri de kaybolacaktır. Bu durum çevre dilbilimi açısından da ciddi bir kayıp olarak görülür. İstanbul'daki Uygurların dilsel çevresi en azından bu durum karşısında kendi ana vatanında yok edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış Çağdaş Uygurca'nın varlığı ve devam etmesi açısından olumlu örnekler teşkil etmiş gözüküyor.

Dil alanı uzmanlarından olan David Crystal'a göre risk altındaki diller veya diğer ifadeyle kaybolmaya yüz tutmuş diller ile ilgili yapılacak her türlü girişimin öncesinde farkındalık kavramı ön plana çıkarılmalıdır. Bilinçli birtakım etkinlikler ile sorunun varlığı insanlığa kabul ettirilmelidir.

Sonuç

Her toplum için dilin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Bir dil, toplumun geçmişini, bugünü ve geleceğini özünde taşır. Bu sebepten her toplum için diline sahip çıkmak, onu geliştirmek, kendi dilini bir sonraki nesillere başarılı bir şekilde aktarabilmek millî bir görev ve sorumluluk demektir. Dünyadaki tehlike altında olan dillerin kurtarılmasında en başta farkındalık bilinci yatar. Tehlikenin farkında olup onun için bir şeyler yapma çabasına giren bir toplumda en azından bir ışık vardır demektir. Şu an Çağdaş Uygurca'nın yaşatılması ve

korunması açısından Türkiye'deki Uygurların dilsel çevresi ilginç bir örnektir. Diğer ülkelere göre araştırmada örnek olarak seçilen Türkiye bu açıdan en elverişli ortam olarak gözükmemektedir. Gözlemediğimiz kadarıyla, genelde Türkiye'ye yerleşen Uygurların çoğu Türkçe, Uygurca ve Çince'den ibaret üç dillidir. Ama günlük hayatında en çok Türkçe, sonrasında Çağdaş Uygurca'yı kullanmaktadırlar. Çince, daha çok iş olanaklarında tercih edilmektedir. Ana dillerinin Türkiye Türkçesine yakın olması, onların yani Uygur göçmenlerinin Türkiye'ye entegrasyon sürecinde birçok sosyokültürel açıdan büyük kolaylık sağlamıştır. Fakat bu yakınlık aynı zamanda, Uygurların kendi ana dillerini koruyup muhafaza etmesi bakımından da zorluk teşkil etmesine sebebiyet verebilir. Bu durum aslında Türkiye'deki Çağdaş Uygurca'nın korunması açısından ters etki yaratabilecek bir durumdur. Bu durumun farkında olan Uygurlar, Türkiye'de kendi ana dillerini koruyup kollamak için epey çaba harcadıkları rahatlıkla gözlemlenebilir. Bunlara örnek olarak Uygurca yuvalara olan talebin artması, Uygurca dil dersi öğreten sınıfların çoğalması gibi durumları gösterebiliriz. Yukarıda ayrıntılı olarak değinilen Uygurların dilsel çevre örnekleri, Uygurca'nın tüm olumsuzluklara rağmen toplumdaki farkındalığını ve dil kullanma, yaşatma çabalarını yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Abdulla, A. Ebeydulla vd. (2010). *Hazirki Zaman Uygur Tili*. Ürümçi: Şincang Xelk Neşriyati.
- Alptekin, İsa Yüsüp (1981). *Doğu Türkistan Davası*. İstanbul: Marifet .
- Amuti, Xiemuxinuer (2019). *Türkiye'deki Uygur Ailelerinin Topluma Uyum Durumuna İlişkin Nitel Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataman, Remzi (2006). *Türkiye'de Yaşayan Doğu Türkistan Kökenli Uygur Türklerinin Sosyo-Kültürel Kimlikler-Kayseri Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aygen, Gülşat (2015). "Languages of Kapalıçarşı/The Grand Bazaar". *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 2(2): 401-419.
- Cengiz, İsmail (1992). "Doğu Türkistan'ın 949-984 Arasındaki Nüfus Değişimi II". *Doğu Türkistan'ın Sesi*, IV(31).
- Crystal, David (2015). *Dillerin Katli*. (çev.: Gökhan Cansız). İstanbul: Profil Yayınları.
- Çakırer Özservet, Yasemin (2015). "Zeytinburnu'nda Doğu Türkistan Türklerinin Ulusötesi Bellek Eklemlenmesi". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3(1): 59-80.
- Dwyer, Arienne M. (2005). *The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language Policy, And Political Discourse. Policy Studies (15)*. Washington: East-West Center.
- Engesæth, T. Yakup vd. (2009). *Greetings from the Teklimakan: A Handbook of Modern Uyghur*. University of Kansas Scholarworks.
- Friederich, Michael (2002). *Uyghurisch Lehrbuch*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Golden, Peter B. (2020). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (çev.: Osman Karatay). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gömeç, Saadettin (1997). *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gulcalı, Zemiire (2016). "Çağdaş Uygurcada "Fiillerin Hâl-Zaman Kategorisi ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması (I): Ötken Zaman/Geçmiş Zaman". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (8): 122-155.

Güldeş, Mehmet (2008). *Doğu Türkistanlı Uygur Türklerinin Türkiye'de Kurdukları Dernekler ve Yayın Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karabulut, Ferhat (2005). "Dil Ölümü Bağlamında Kayseri'de Yaşayan Uygur Türk Toplumunu". *Bilig*, (35): 17-47.

Karadağ, Bilgemerve (2021). "Bir Dilsel Çevre İncelemesi: Van'ın Merkez İpekyolu İlçesine Bağlı Cumhuriyet Caddesi". *Dilbilim Dergisi*, (37): 25-44.

Karluk, Abdürreşit Celil (2017). "Uygur Türk Toplumunda Değişmenin Sonucu Olarak Aydınlarla Bölünmüşlük ve Kültürel Kopukluk". *TÜBAR XLII*, 171-203.

Kaşgarlı, Reyila (2021). "Bir Dil Üç Alfabe: 20. Yüzyılın Başından Günümüze Uygur Türklerinin Kullandığı Alfabeler". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (51): 11-34.

Kress, Gunther (1993). "Against Arbitrariness: The Social Production of the Sign As a Foundational Issue in Critical Discourse Analysis". *Discourse and Society*, 4(2): 169-191.

Landry, Rodrigue ve Bourhis, Richard (1997). "Linguistic landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study". *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1): 23-49.

Necip, Emir Necipoviç (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (çev.: İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öztürk, Rıdvan (2020). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, Talat ve Ölmez, Mehmet (2003). *Türk Dilleri Giriş*. İstanbul: Yıldız Dil ve Edebiyat 2.

İnternet Kaynakları:

URL-1: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-2002den-bu-yana-95-bin-845-ahiska-5-bin-836-uygur-turkune-vatandaslik-verdi/> (Erişim: 01.03.2024).

URL-2: <https://doi.org/10.1111/weng.12514> (Erişim: 05.05.2024).

URL-3: <http://www.jstor.org/stable/j.ctv2h4> (Erişim: 02. 01.2024).